

2 Bruk av fritidsarenaer og deltakelse i fritidsaktiviteter blant samisk- og norsktalende ungdom i Finnmark

Kolbjørn Rafoss, førsteamanuensis, PhD, ved Idrettshøgskolen, UiT – Norges arktiske universitet

Kjell Hines, førsteamanuensis ved Institutt for reiseliv og nordlige studier, UiT – Norges arktiske universitet

Sammendrag

I denne studien av ungdom i Finnmark har vi sett på bruk av ulike fritidsarenaer. Vi finner at det er variasjoner mellom samisk- og norsktalende ungdommer. Det generelle bildet er at samisktalende ungdom er mer aktiv enn norsktalende ungdom. Dette kan forklares med at samisktalende ungdommer deltar mer på fritidsarenaen og friluftslivsarenaen. Aktivitetsmønsteret på disse to arenaene viser at det er flere markante forskjeller mellom samisk- og norsktalende ungdommer. Snøscooterkjøring og høstingsaktiviteter er viktigere handlingsarenaer for samisk- enn norsktalende ungdommer. Aktivitetsmønsteret på disse to arenaene viser imidlertid at kjønnsforskjeller kan forklare disse variasjonene. Samisktalende gutter driver i langt større grad enn samisktalende jenter med høstingsaktiviteter og bruker hyppigere snøscooteren til ulike aktiviteter. Studien viste også at det var noen markante variasjoner i bruk av fritidsarenaer blant ungdom i ulike kommuner. Samisktalende ungdom i Indre Finnmark og Porsanger skiller seg ut ved at de hyppigere kjører snøscooter og oftere drar i utmarka for å høste.

2. 1 Innledning

Mellom landsdeler og lokalsamfunn vil det være variasjon som legger sosiale og kulturelle føringer for bruk av fritidsarenaer, og slik bidrar til forskjeller i oppvekstvilkår blant barn og unge. Dette gjør at ungdoms livssituasjon og levekår varierer sterkt, noe som gir seg utslag i ulik grad av deltakelse på fritidsarenaer. Dette kapitlet tar for seg hvordan norsk- og samisktalende ungdom deltar på ulike fritidsarenaer i Finnmark. Finnmarks befolkning identifiserer seg som samer, kvener eller nordmenn. Imidlertid vet vi lite om hvordan samisk-

og norsktalende ungdom bruker fritiden, og om deltakelsen på ulike fritidsarenaer varierer. Å avdekke en slik kontekst betyr å undersøke det etniske, som vanligvis er fraværende i forskningsrapporter. I en rekke undersøkelser av ungdomskultur er etniske og språklige dimensjoner i liten grad skrevet inn i forståelsen av ungdoms deltakelse på fritidsarenaer og i fritidsaktiviteter (Bakken, 2013, s. 69; Frønes, Heggen, & Myklebust, 1997).

På overflaten synes ungdomstiden å være et relativt homogent løp. De fleste ungdommer er opptatt med skolen, og slik sett fortøner hverdagen seg ganske lik. Ser en på det organiserte fritidslivet i lag og foreninger i Finnmark, fremstår ungdommen som svært aktiv og velorganisert. Idretten står her i en særstilling ved at hele 42 prosent av guttene og 38 prosent av jentene i 15–18-årsalderen i Finnmark oppgir at de er med i et idrettslag eller har vært med i en idrettsforening (Bakken, 2013). Antallet som er aktive i et idrettslag, har imidlertid gått ned etter ungdomsskolen, hvor rundt 60 prosent svarte at de var aktive i lag eller klubber (Bakken 2013). I Finnmark finner vi, som i resten av landet, med andre ord en nedgang i organisert idrettsdeltakelse fra begynnende ungdomsalder, og stigende frafallsrate med økende alder.

I Finnmark har ungdom lett tilgang til natur og friluftsliv. Snøscooterkjøring er en del av utelivet for mange ungdommer. Det høye antallet registrerte kjøretøy og et utbygd løypenett gjør at snøscooterkjøring er en stor fritidsaktivitet i Finnmark sammenlignet med andre fylker. Snøscooterkjøringen foregår fra snøen har lagt seg i november-desember til løypene stenges i mai. Snøscooterkjøring er derfor viktig dersom en skal vite noe om ungdom og bruk av fritidsarenaer. Det er allikevel få undersøkelser som måler forekomst av kjøring blant ungdom, og det er begrenset med studier som viser hvilken sosial kontekst snøscooterkjøringen foregår i (Mehus 2012).

I ungdomsforskningen har det tradisjonelt vært vanlig å skille mellom uteorientert og hjemmeorientert fritid. En rekke studier har først og fremst vært opptatt av uteorientert fritid. Uteorientert fritid gir foreldrene mindre muligheter til å kontrollere ungdommens handlinger, og det gir de unge større spillerom til å eksperimentere med eller prøve ut grenser på andre måter enn når de oppholder seg hjemme. Et slikt bilde av uteorientert fritidsbruk er imidlertid i ferd med å endre seg. Undersøkelser viser at ungdom sitter stille i lange perioder, og at omfanget av stillesittingen øker (ref). For å kartlegge aktivitetsvaner har vi også kartlagt passiv fritid, enten det er innendørs eller utendørs.

Det er derfor av interesse å undersøke bruk av ulike fritidsarenaer og deltakelse i fritidsaktiviteter blant samisk- og norsktalende ungdom i Finnmark. Et viktig spørsmål blir hvordan vi kan forstå og avgrense det samiske fra det norske. I denne artikkelen finner vi det hensiktsmessig å avgrense det samiske ved hjelp av språk og geografi (Olsen, 2015). I artikkelen skiller vi mellom norsktalende og samisktalende ungdom. Dette skillet har vi basert på spørsmål om bruk av dagligspråk. Forholdet mellom språk og identitet er komplekst og til dels kontroversielt. Denne kompleksiteten henger sammen med den politikken som myndighetene har ført overfor den samiske kulturen, men også med samfunnsendringer som fraflytting og sentralisering (Bjørklund, 2016). Fornorskingspolitikken hadde som mål å assimilere den samiske kulturen inn i den norske, og gikk i særlig grad ut over den kystsamiske kulturen. Omslaget i myndighetenes politikk kom i kjølvannet av konflikten rundt Alta-utbyggingen, som førte til oppnevningen av samerettsutvalget (1980), endringen av Grunnloven (1988), opprettelsen av Sametinget (1989) og senere til Finnmarksloven (2005). Endringene førte også til en økt bevissthet rundt samisk kultur og samisk identitet. For enkelte innebar det et ønske om å finne tilbake til sine samiske røtter, selv om man brukte norsk som dagligspråk.

Dette beskriver Bjørklund (2016) som en utvikling fra essensialistisk identitetsutforming til konstruktivistisk identitetsutforming. I et essensialistisk perspektiv er etnisk identitet avhengig av slektskap og opphav, noe individet ikke kan fri seg fra. Sosialantropologen Harald Eidheim (1971) beskriver at det å være samisk kunne oppfattes som stigmatiserende, og den samiske identiteten ble ofte skjult eller fornektet. Det konstruktivistiske perspektivet har sammenheng med den britiske sosiologen Anthony Giddens' (1991) teori om identitetsutforming i det senmoderne samfunnet. I det senmoderne samfunn har individet i stor grad mulighet til å velge og å skape sin identitet selv, noe som innebærer at ulike identiteter, som norsk og samisk, kan kombineres, og ulike identiteter kan vektlegges i ulike sosiale sammenhenger.

Denne kompleksiteten gjenspeiles også i de kravene som samelovens paragraf 2-6 setter for at en person skal kunne bli oppført i Sametingets valgmanntall. For det første er det nødvendig at en oppfatter seg selv som same. Dernest må enten en selv, ens foreldre, besteforeldre eller oldeforeldre ha eller ha hatt samisk som dagligspråk. Dessuten kan barn av dem som står eller har stått i valgmanntallet, kreve å bli oppført.

Til tross for at sammenhengen mellom språk og identitet kan være kompleks, mener vi allikevel at dagligspråket er en sterk identitetsmarkør, og at språk og kultur vil henge sammen med variasjoner i dagliglivet. Dette gjelder også for deltakelse i fritidsaktiviteter og bruk av natur og utmark.

Den andre avgrensningen gjelder ulike områder i Finnmark-geografi. I Finnmark utgjør den samiske befolkningen en større andel av befolkningen i noen områder enn i andre. Noen kommuner er en del av Sametingets virkeområde, der institusjonen setter inn tiltak. De fem samiske majoritetskommunene Karasjok, Tana, Porsanger, Nesseby og Kautokeino er et slikt virkeområde (samiske språkforvaltningskommuner) og angår derfor det samiske mer enn de 14 andre kommunene i Finnmark. Det å avgrense det samiske som språk og sosial organisering understreker samtidig det heterogene i samiske samfunn. Kramvig (2005) argumenterer for at forståelsen av det samiske er dynamisk og knyttet til hverdagslivet i etnisk sammensatte samfunn i arktiske strøk (Kramvig, 2005). Dette innebærer at grenser ikke er stabile og gitt, men kontekstuelle. En slik forståelse danner bakgrunnen for å undersøke hvordan ungdom som taler samisk og norsk, og hvordan ungdom som bor i samiske majoritetskommuner og andre kommuner i Finnmark, deltar på ulike fritidsarenaer.

Siktemålet med kapitlet er derfor todelt: for det første å studere norsk- og samisktalende ungdoms deltakelse på ulike fritidsarenaer, og deretter å undersøke om vi finner geografiske forskjeller innad i fylket.

- Hvilke variasjoner finner vi i bruk av fritidsarenaer blant samisk- og norsktalende ungdom?
- Hvilke aktiviteter deltar samisk- og norsktalende ungdom i på de ulike fritidsarenaene?
- Hvilke variasjoner finner vi i bruk av fritidsarenaer blant ungdom i ulike kommuner i Finnmark?

For å svare på disse tre spørsmålene har vi bygd opp kapitlet i fire deler. Først presenteres studier som tar for seg ungdommens bruk av ulike fritidsarenaer. Deretter redegjøres det for kategoriseringen av fire ulike fritidsarenaer som utgjør grunnlaget for den empiriske fremstillingen. Videre redegjøres det for metodisk verktøy: utvalg, data og analyse. I den tredje delen presenteres de empiriske funnene. Avslutningsvis oppsummerer og diskuterer vi våre funn.

2.2 Fritidsarenaer for ungdom

Etter hvert som ungdommen blir eldre og mer selvstendig, tilbringer mange mindre tid med familien. Ungdommens livsverden er likevel preget av at familien og i stadig større grad jevnaldrende har stor betydning for deres valg (Frønes mfl., 1997). Hvordan fritiden brukes, og hva den brukes til, er med andre ord viktig for å forstå den sosiale konteksten ungdom inngår i (Møller & Bentsen, 2014). Hvis man ser på løsrivelse og selvstendigjøring som grunnleggende utviklingsoppgaver hos ungdom, kan frafall fra organisert idrett også forstås som et brudd med voksenstyrt aktivitet for å utforme egne fritidssystemer. Mulighetene for utfoldelse og deltakelse på ulike fritidsarenaer har endret seg både på gamle og nye arenaer. Landsrepresentative undersøkelser fra de siste tiårene tyder på at andelen unge medlemmer i frivillige organisasjoner har vært synkende. Blant elever i videregående skole er bruk av treningssenter blitt mer populært sammenlignet med trening i idrettslag. Studier viser at det har skjedd en betydelig endring i perioden 1992–2010 (Breivik, 2013; Seippel, Strandbu, & Aaboen Sletten, 2010). Idrettslagene organiserer stadig færre ungdommer, mens private helsestudio aktiviserer en økende andel.

Flere internasjonale studier viser at unge med minoritetsbakgrunn sjeldnere deltar i fysisk aktivitet og organisert idrettsaktivitet enn unge med majoritetsbakgrunn (Brodersen, Steptoe, Boniface, Wardle, & Hillsdon, 2007; Elling & Knoppers, 2005). I Norge deltar unge med minoritetsbakgrunn sjeldnere i idrettslagsaktiviteter enn ungdom med majoritetsbakgrunn (Strandbu og Sletten 2007). I studien til Elling & Knoppers (2005) er det å være jente og samtidig ha minoritetsbakgrunn mer strukturerende for deltakelse i idrettslag enn i mindre institusjonaliserte treningssammenhenger. Maja Pilgaard drøfter i artikkelen «Teenagers idrætsdeltagelse i moderne hverdagsliv» (Pilgaard, 2012) årsaker til valg og fravalg av idrett i brytningstiden mellom barndom og ungdom. Pilgaard (2012) setter frafallsproblematikken inn i en moderne kontekst ved å stille spørsmål om frafall handler om unges egne valg som ledd i en identitetsprosess, eller om idrettsforeningers faste rammer og manglende fleksibilitet. Overordnet kan man se valget mellom de faste rammene i foreningene og den uorganiserte treningen og fysiske aktiviteten utenfor som en avveining mellom trygghet og frihet. Ifølge Pilgaard (2012) handler frafall ikke utelukkende om ungdommens egne fravalg i hverdagen eller om at foreningsidretten tilbyr upraktiske rammer for ungdom. Det er verdt å merke seg at nettopp i årene hvor frafallet fra idrettslagene er størst, er det også stor tilgang av ungdom til uorganiserte, egenorganiserte og kommersielle treningssammenhenger, som tilbyr en fleksibilitet og frihet som idrettslagene generelt ikke kan matche (Seippel mfl., 2010). Det er derfor av interesse å se på deltakelse og utfoldelse på ulike treningsarenaer.

Vi vet at mange i befolkningen trener og mosjonerer ved å sykle, løpe og gå langrenn på turstier og turveier, selv om også mange bruker idrettsarenaer til å utøve de samme aktivitetene som idretts- og konkurranseaktiviteter (Breivik, 2013). Når vi velger å undersøke anleggsbruk, er det fordi bruken av tradisjonelle idrettsanlegg som fotballbaner og idrettshaller er lav i befolkningen og har gått tilbake blant den voksne befolkningen siden slutten av 1990-årene, mens ungdom i alderen 15–19 år bruker tradisjonelle konkurranseanlegg i langt større grad enn voksne (Rafoss & Breivik, 2012). Det er derfor av interesse å finne ut hvor stor andel av ungdommen som bruker idrettsanleggene i Finnmark, og hvor ofte de to ungdomsgruppene bruker anleggene.

I den siste større studien av befolkningens deltakelse i friluftsliv undersøker Alf Odden (2008) i sin doktoravhandling *Hva skjer med norsk friluftsliv?* nordmenns involvering i friluftsliv og hvilke endringer som har forekommet i aktivitetsmønsteret i tidsrommet 1970–2004.

Hovedkonklusjonen er at friluftslivet befinner seg i en brytningstid mellom allmenngjøringsprosesser, at stadig større deler av befolkningen deltar, og differensieringsprosesser, at man får stadig flere typer av friluftaktiviteter. Styrkeforholdet mellom aktivitetstypene er i ferd med å endres ved at nye former for fritidsmateriell har skapt grunnlag for valg av en rekke moderne fritidsaktiviteter blant ungdom. Odden (2008) finner i sin studie at rekrutteringen har gått ned i enkelte av de tradisjonelle aktivitetene. Frafallet blant ungdom når det gjelder deltakelse i aktiviteter som skiturer, fisketurer, bær- og sopplukking og ro- og padleturer har vært omfattende. I tillegg ser det ut til at aktiviteter som fotturer og jakt er i ferd med å bli omfattet av denne nedgangen (Odden 2008, s. 293). Imidlertid er status at vi vet svært lite om deltakelse i ulike former for friluftslivsaktiviteter blant samisk- og norsktalende ungdom i Finnmark.

Snøscooterkjøring er blitt en stadig mer synlig fritidsaktivitet i ungdomsmiljøer i Finnmark. I 2010 fantes det i både innlands- og kystkommuner et løypenett på ca. 5600 kilometer i fylket.¹ Det er et løypenett som tilsvarer veiavstanden Nordkapp–Gibraltar. I 2013 var det registrert 18 060 snøscootere.² I Finnmark fins det derfor en snøscooter for hver fjerde innbygger, mot en for hver 110 innbygger i resten av landet.³ I sin doktoravhandling tar Mehus (2012) opp temaet ungdom og snøscooterkjøring i Finnmark, Nord-Troms og på Svalbard. Kjørerne ble kategorisert i tre grupper: en gruppe som kjørte slik de burde gjøre (for det meste jenter), en gruppe som noen ganger tok noen sjanser (gutter og jenter), og en gruppe med ekstreme risikotakere (en liten gruppe gutter). Hun finner en tydelig kjønnsforskjell i kjøremønster. Guttene kjører for å utforske terrenget og oppleve «flyt» i kjøringen. Den gir guttene en følelse av frihet, og aktivitetene skaper stort samhold i gruppen. Hun finner at jentene ikke er så opptatt av risikokjøring, men ønsker å komme frem til leirplassen for å oppleve det sosiale ved leirbålet. «Studiet viser at ungdom i Nord-Norge, og særlig gutter, er lidenskapelig opptatt av snøscooterkjøring» (Mehus, 2012, s. 5). Utvalget i Mehus' studie er imidlertid begrenset (N=132).

Mehus beskriver også utvalget som «strategisk utvalgt» (Mehus 2012, s. 33). Dette gjør det vanskelig å generalisere. Vi observerer at scooterkjøring er en viktig fritidsaktivitet blant ungdom i Finnmark, men vi vet svært lite om hvor utbredt snøscooterkjøring er, og hvilke aktiviteter samisk- og norsktalende ungdom i Finnmark driver på med når de bruker snøscooter. Selv om studien tar opp temaet ungdom og snøscooterkjøring i Finnmark, er kunnskapen begrenset om hvor utbredt kjøringen er blant ungdom i ulike kommuner, om det er ulikt kjøremønster blant samisk- og norsktalende ungdom, og om vi finner store kjønnsforskjeller.

Dagens unge tilbringer mer tid foran dataskjermer enn borte fra dem. Innetid dominerer mer og mer over utetid, og den primære kontakten med andre mennesker er digital og virtuell, ikke fysisk. Nettbruk via PC og mobil fører til mindre fysisk interaksjon og bevegelse utendørs og flytter aktivitet innendørs. HEVA-undersøkelsene viser at selvrapportert tid som er brukt til stillesitting foran pc, har økt kraftig blant 10. klassinger i perioden 1997–2005 (Samdal mfl., 2009). Norske gutter mellom 11 og 16 år sitter 40 timer hver uke – utenom skoletid og ofte foran ulike skjermer. Jentene er enda mindre fysisk aktive enn guttene. Måling av fysisk aktivitet viser at elever i skolene i Oslo er mer aktive i skoletiden enn på fritiden (Andersson, 2008). Hvor utbredt skjermbruk er blant samisk og norsk ungdom, vet vi imidlertid lite om.

¹ <http://www.fylkesmannen.no/Finnmark/Miljo-og-klima/Motorferdsel/Snoskuterloypersnoscooterloyper-og-barmarksloyper-i-Finnmark--kart-og-GPS/>, hentet 05.10.14

² <https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectvarval/saveselections.asp>, hentet 29.10.14

³ www.vegvesen.no/SVVvedlegg/Tab53.

De fleste ungdommer i Finnmark har i dag muligheter til å drive med fritidsaktiviteter ute i naturen. Et utbygd løypenett er tilrettelagt for scooterkjøring, og vi finner ulike naturmiljø i fylket hvor ungdom kan drive med varierte friluftslivsaktiviteter. Den frivillige idretten er godt organisert i kommunene med et variert aktivitetstilbud. De fleste kommunene har en utbygd infrastruktur for utendørs og innendørs idrettsaktivitet: kunstgressbane, idrettshall, svømmebasseng og lysløype. Finnmarksungdom er gjerne fremstilt som en gruppe som er mindre fysisk aktiv, røyker og drikker mer enn annen ungdom og bruker mye av fritiden til å kjøre snøscooter, ATV og motorkjøretøy. Ski og sykkel er byttet ut med scooter og lett motorsykkel. Ungdommen går mindre i fjellet og på turer og driver mindre friluftsliv. Kunnskapsstatusen er imidlertid at vi vet svært lite, selv om mytene er mange, om hva norsk- og samisktalende ungdom i Finnmark bruker fritiden til.

2.3 Fire aktivitetsarenaer for ungdom i Finnmark

I denne undersøkelsen settes det søkelys på arenaer hvor ungdom inngår i sosialt felleskap med andre. For å forenkle mangfoldet i sin analyse av befolkningens deltakelse i ulike fysiske aktiviteter fremstiller Breivik (2013) trender innenfor seks kategorier: friluftslivsaktiviteter, uorganisert trening/mosjon, fitness, livsstilsaktiviteter, organisert trening/mosjon og andre aktiviteter (Breivik 2013, s. 77). I vår sammenheng kan det derfor være hensiktsmessig, som hos Breivik, å se på ungdommens bruk av ulike aktivitetsarenaer ved å gruppere de enkelte aktivitetene i overordnede kategorier for å gi en forenklet fremstilling. Det å gruppere aktiviteter i overordnede arenakategorier mer generelt vil også klarere kunne få frem ulikhet i deltakelse mellom samisk- og norsktalende ungdom. En slik kategorisering gir oss muligheter til å fremstille arenabruk i forhold til aktiviteter, fremfor aktiviteter sett enkeltvis. I denne sammenheng finner vi det derfor fruktbart å forenkle og samle aktivitetene i fire generelle arenaer.

Treningsarena:

Treningssammenheng: idrettslag, privat helsestudio, sammen med venner/nabo, på egen hånd

Anleggsbruk: fotballanlegg, svømmehall, alpinanlegg, lysløype, idrettshall, friidrettsanlegg, vekt- og styrkerom

Ungdomsaktiviteter: klatring, kiting, padling, snowboard/slalåm/twin- tip

Friluftslivsarena:

Tradisjonelle friluftslivsaktiviteter: fottur i skog, fjell og mark, sykkeltur i terreng eller fjell, skitur i skog, fjell og mark, hundekjøring.

Høstingsaktiviteter: jakt, fiske i elv, sjøfiske, isfiske, eggsanking, bærplukking

Fritidsarena:

Scooterkjøring: scootertur, isfisketur, bruk av løypenett, kjøring i forbindelse med reindrift, racing/drag

Hverdagsarena:

Skolevei: aktiv (sykle, gå) og passiv (buss, bil, moped)

Skjermtid: antall timer brukt på skjerm (online-spill, sosiale medier/mobil)

En slik inndeling er ikke uproblematisk. Flere aktiviteter vil overlape andre kategorier. Imidlertid vil det innenfor den enkelte kategori være noen fellestrekk som kan fremheves. Et fellestrekk for friluftslivs- og fritidsaktivitetene som inngår i to av arenakategoriene, er at de

kan drives som egenorganisert aktivitet utendørs i ulike naturmiljø og krever liten tilrettelegging i form av anlegg og arenaer i naturen. Deltakelse i friluftsliv er imidlertid både sosialt og kulturelt betinget. Våre data beskriver friluftsliv som opphold og fysisk aktivitet i friluft ut fra sosiale størrelser, men ikke menneskets relasjoner til natur og fritid ut fra deres egen tid, som vil være kulturelt betinget. Hvordan vi for eksempel forstår snøscooterkjøring, vil dermed også være kulturelt betinget. Scooterkjøring vil være en fritidsaktivitet, men mange vil også forstå snøscooterkjøring som en friluftslivsaktivitet. En slik åpen definisjon gir muligheter for å tegne et bredt bilde av ungdommens aktivitetsmønster og kan hindre at viktige utviklingstrekk ikke blir fanget opp, for eksempel fordi snøscooteraktiviteter strengt tatt ikke kan regnes som friluftsliv.

2.4 Metode

Empirien i denne studien er samlet inn gjennom en spørreundersøkelse blant elever ved videregående skoler i Finnmark. Undersøkelsen ble gjennomført våren 2014.

2.4.1 Utvalg

Undersøkelsen ble gjennomført på alle videregående skoler i fylket. Utvalget bestod av 2793 elever. I denne undersøkelsen svarte 1819 ungdommer i alderen 15–19 år på spørreskjemaet.

Tabell 2.1 Svarprosent, totalt antall elever og involverte skoler

Kommune	Videregående skoler	N	Svarprosent
Alta	Alta vgs.	575	70
Karasjok	Samisk vgs. Karasjok	77	62
Porsanger	Lakselv vgs.	150	81
Sør-Varanger	Kirkenes vgs.	257	58
Vadsø	Vadsø vgs.	195	70
Nordkapp	Nordkapp M. fagskole	140	83
Vardø	Vardø vgs.	63	69
Hammerfest	Hammerfest vgs.	268	64
Båtsfjord	Båtsfjord vgs.	33	72
Kautokeino	Samisk vgs. Kautokeino	44	53
Tana	Tana vgs.	17	59
Totalt		1819	67

Som vi ser av tabellen, ligger den gjennomsnittlige svarprosenten på 67 %. Til sammenligning lå svarprosenten på en tilsvarende studie i gjennomsnitt på 65 % i en undersøkelse av elever ved de videregående skolene i Vestfold (Vadheim, 2013).

2.4.2 Morsmål og geografi

For å fange opp det norske og det samiske er språk og geografi brukt som adskilte enheter. Vi har valgt å definere etnisitet ved å benytte et av spørsmålene i Ungdata som omhandler morsmål. Etnisk bakgrunn er derfor operasjonalisert ved svar på spørsmålet om morsmål. Svaralternativene på dette spørsmålet var norsk, samisk eller annet morsmål. Av utvalget på 1819 respondenter oppga 66,3 prosent at de hadde norsk som morsmål, 26,4 prosent at de hadde samisk som morsmål, og 7,2 prosent at de hadde et annet morsmål.

Geografisk inndeling er operasjonalisert ved svar på spørsmålet om sted for videregående skole. Kommune er kategorisert som Indre Finnmark (Samisk vgs. Kautokeino, Samisk vgs. Karasjok, Tana vgs.), Porsanger (Lakselv vgs.), kystkommuner (Båtsfjord vgs., Hammerfest vgs., Vardø vgs., Nordkapp Maritime Fagskole, Vadsø vgs.) og fjordkommuner (Alta vgs., Kirkenes vgs.).

Av utvalget på 1819 respondenter oppga 15,8 prosent at de gikk på videregående skoler i Indre Finnmark og Porsanger, 45,7 prosent i fjordkommuner og 38,4 prosent i kystkommuner. Analysene i dette kapitlet omfatter bare de 1705 respondentene som har svart at de har enten norsk eller samiske som morsmål. Elever som har oppgitt at de har et annet morsmål, er selektert bort.

Tabell 2.2 Morsmål blant ungdom fordelt på ulike kommunetyper. Prosent.

	Kyst- kommuner	Fjord- kommuner	Porsanger	Indre Finnmark	Alle
Norsk morsmål	80,0	75,8	59,0	21,8	71,5
Samisk morsmål	20,0	24,2	41,0	78,2	28,5
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
(N)	(635)	(789)	(833)	(142)	(1705)

Tabell 2.2 viser at 29 prosent av ungdommene i utvalget har samisk som morsmål. Vi ser at ungdom som har samisk som morsmål, er ulikt fordelt i fylket. I Indre Finnmark har fire av fem samisk som morsmål, mens vi finner et motsatt mønster i kystkommunene. Det er allikevel ikke slik at flertallet av den samiskspråklige ungdommen finnes i Indre Finnmark. Dersom vi regner ut rekkeprosentene, som ikke er vist i tabellen, finner vi at 23 % av den samiskspråklige ungdommen går på skole i Indre Finnmark, 12 % i Porsanger, 39 % i fjordkommunene og 26 % i kystkommunene.

2.4.3 Spørreskjema

Dataene ble samlet inn i mai 2014. Ungdommene besvarte spørreskjemaet anonymt i løpet av en time på internett. Spørreskjemaet er utgitt av NOVA (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring). I tillegg til den obligatoriske grunnmodulen som alle Ungdata-undersøkelser består av, inneholdt spørreskjemaet for skolene i Finnmark spørsmål knyttet til temaene morsmål, foreldrenes og besteforeldrenes morsmål, bosituasjon, utdanningsretning, fysisk aktivitet, snøscooterbruk, friluftsliv, skolevei, kantine og skolehelsetjeneste. Totalt

omfatter undersøkelsen i overkant av 200 ulike spørsmål. Det landsomfattende spørreskjemaet er utvidet med spørsmål som blant annet er knyttet til fritidsbruk. Materialet som her er benyttet, er knyttet til spørsmål om bruk av snøscooter, deltakelse i friluftslivsaktiviteter, skolevei og skjermbruk.

2.4.4 Analyse

Analysene i dette kapitlet er basert på bruk av krysstabeller. Andelen som utøver de ulike aktivitetene, er brukt som avhengig variabel. Morsmål, kjønn og geografisk inndeling er brukt som uavhengige variabler. De avhengige variablene er opprinnelig målt med fem- og seks-punktskalaer, som angir hvor hyppig de blir utøvd. I analysene er alle disse variablene kodet om til todeltede variabler slik at de måler i hvilken grad hver av fritidsaktivitetene utøves regelmessig. Med regelmessig menes her minst en gang i uka, eventuelt i sesongen, der det er aktuelt med sesong.

Variabelen for aktiv eller passiv skolevei er basert på en femdelt kategorivariabel som er omkodet til to verdier. Å gå eller sykle er kodet som aktiv, og motorisert transport er kodet som passiv. Det er brukt statistiske modeller i form av logistiske regresjonsanalyser (Gelman & Hill, 2007) hvor regelmessig utøving av aktiviteten er brukt som avhengig variabel, og kjønn, morsmål og geografisk inndeling er brukt som uavhengige variabler. Dette gjør det mulig å kontrollere for effektene av morsmål og geografi hver for seg og å avdekke eventuelle spuriøse sammenhenger. Vi har ikke tatt med tabeller, men kommenterer funnene i teksten.

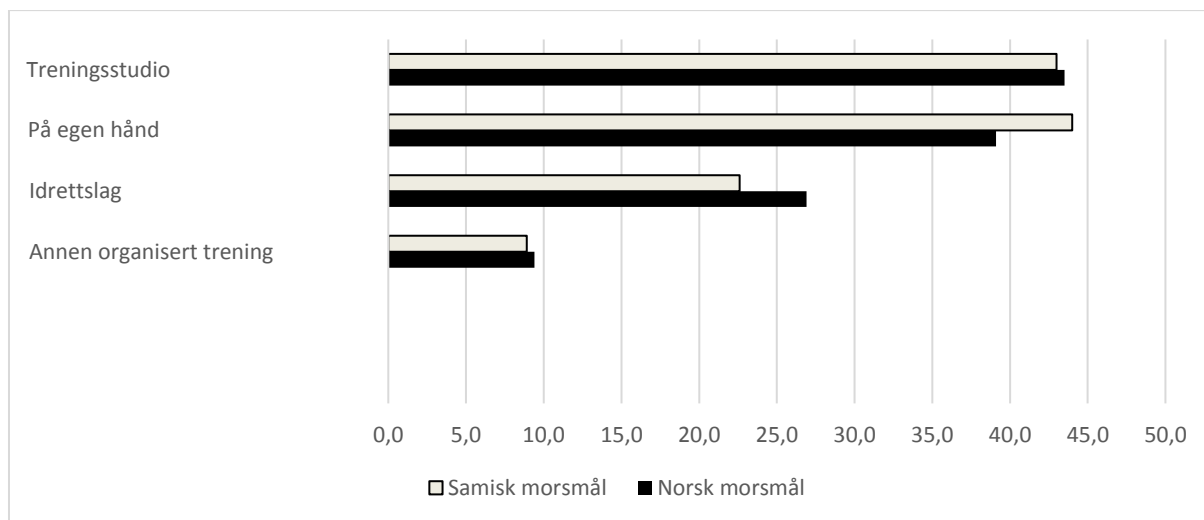
2.5 Bruk av ulike fritidsarenaer og deltakelse i aktiviteter

Fysisk aktivitet, friluftsliv, snøscooterkjøring og idrett er ikke bare aktivitetsområder, men også felt hvor holdninger og verdier i disse fritidsformene kommer til uttrykk. Siden det ofte blir hevdet at samisk- og norsktalende ungdom har ulike fritidsmønster, ønsket vi å finne ut om det er tilfelle, og eventuelt hvilke forskjeller som fins.

Ungdommen ble i denne undersøkelsen spurt hvor ofte de trener. Det fremgår av svarene at vi ikke finner noen forskjell på hvor ofte norsk- og samisktalende ungdom trener. Begge gruppene svarer at de trener fem ganger i uka slik at de blir andpustne. Et slikt bilde på ungdommens fysiske aktivitetsnivå blir imidlertid for generelt. Mulighetene for å velge fritidsaktiviteter som tilfredsstillende den enkelte, er større enn noen gang. I økende grad ser det ut til at mennesker konstruerer sine liv selv og setter sammen aktiviteter, verdier og handlinger (Krange & Øia, 2005). Ofte samspiller tradisjon og innovasjon når det gjelder valg av aktivitetstype og organisasjonsform (M. K. Sisjord, 2011). Vi skal i det følgende presentere data som kan belyse om vi finner etniske forskjeller i bruk av de ulike fritidsarenaene.

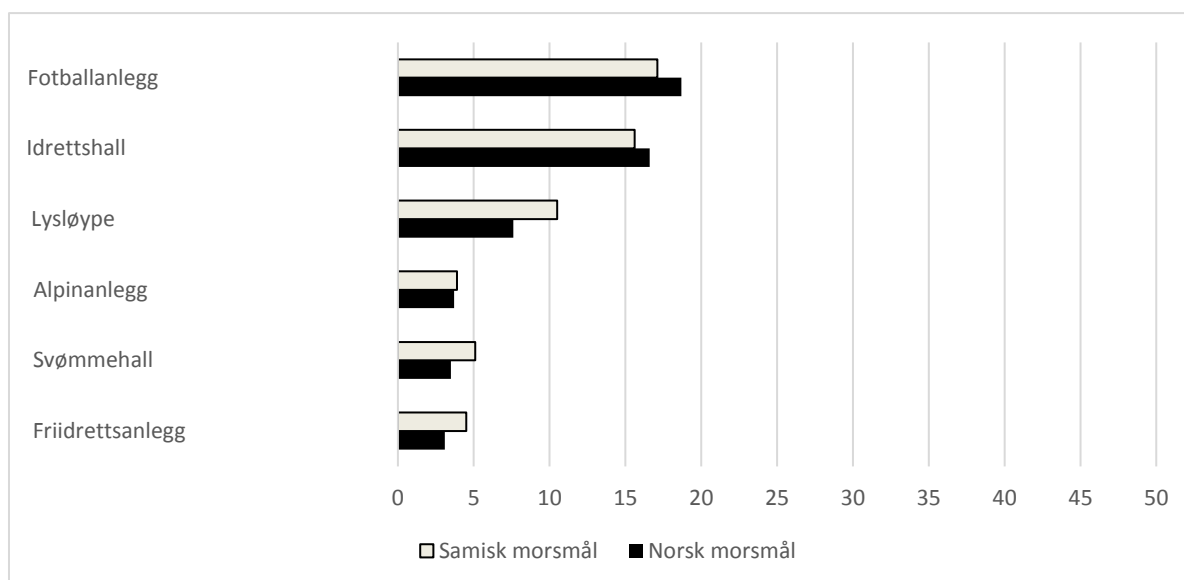
Figurene nedenfor gir en grafisk fremstilling av forskjellene mellom samisktalende og norsktalende ungdom når det gjelder utøvelsen av de ulike aktivitetene. Figurene gir en oversikt over hvor stor andel av ungdommen som utøver de ulike aktivitetene, og forskjellen mellom de to språkgruppene.

Figur 2.1 Andel som trener minst én gang i uka i ulike sammenhenger etter morsmål. Prosent.

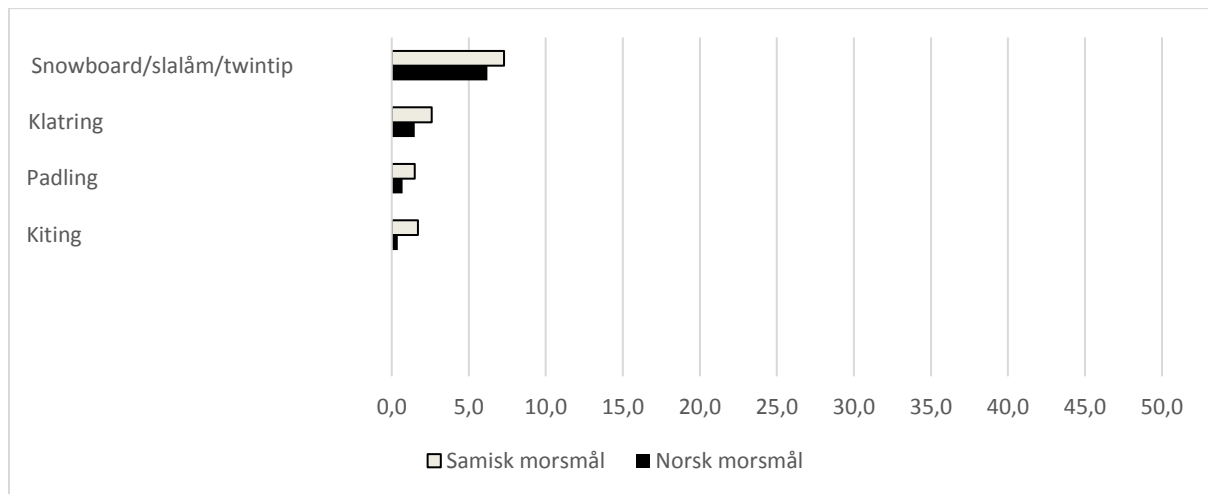
Figur 2.1 viser prosentandelen som trener minst én gang i uka i ulike sammenhenger. Figuren viser at andelen som trener i treningsstudio eller på egen hånd, er høyere enn andelen som trener i idrettslag eller driver annen organisert trening. Forskjellene mellom de to språkgruppene er ikke signifikante for deltakelse i noen av aktivitetene.

Figur 2.2 Andel som bruker ulike idrettsanlegg minst én gang i uka etter morsmål. Prosent.

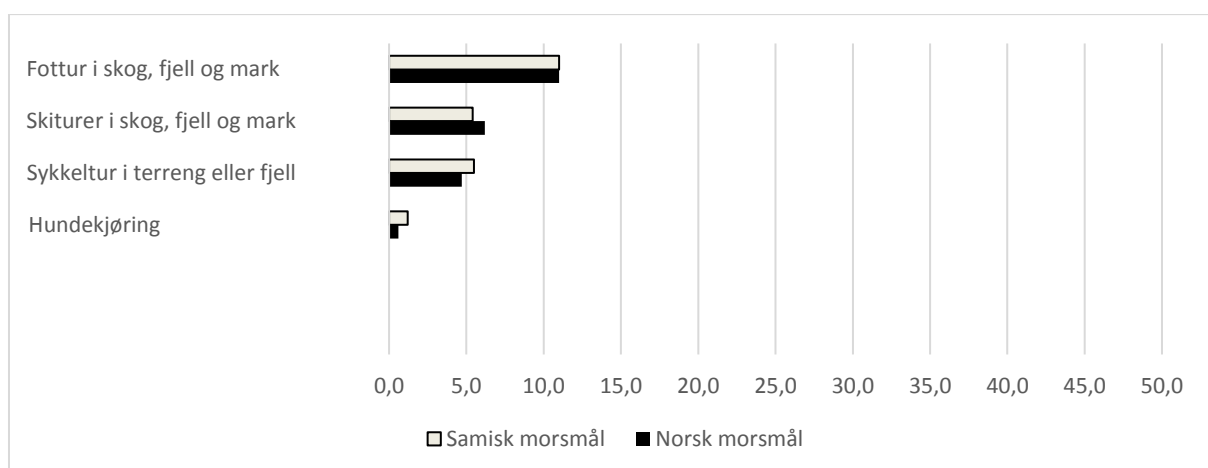
Figur 2.2 viser prosentandel som bruker ulike idrettsanlegg minst én gang i uka etter morsmål. Fotballanlegg og idrettshaller er de anleggene som er mest brukt. Ingen av forskjellene mellom språkgruppene er statistisk utslagsgivende.

Figur 2.3 Andel som utøver ulike ungdomsaktiviteter, trener minst én gang i uka i ulike sammenhenger etter morsmål. Prosent.

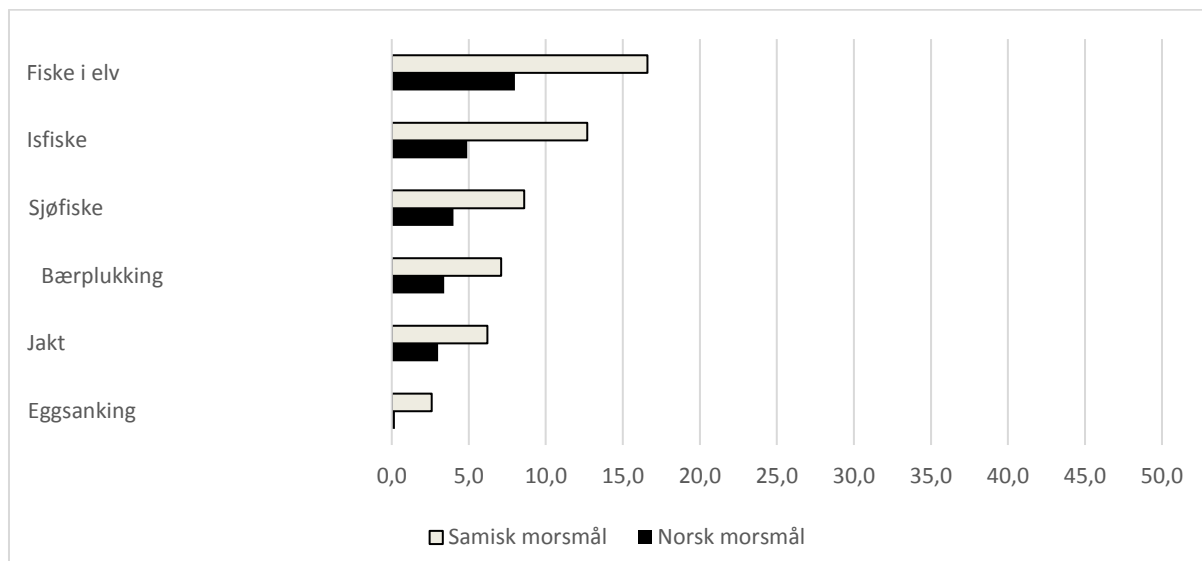
Figur 2.3 viser andel som utøver ulike ungdomsaktiviteter minst én gang i uka. Snowboard/slalåm/twintip er den aktiviteten som utøves hyppigst. Det generelle deltakelsesmønsteret er allikevel at det er en forholdsvis lav andel som utøver disse aktivitetene. Det er en litt høyere andel blant samisktalende enn blant norsktalende ungdom som utøver disse aktivitetene, selv om andelen blant den samisktalende ungdommen også er lav. Forskjellen er statistisk utslagsgivende bare når det gjelder kiting.

Figur 2.4 Andel som utøver ulike friluftaktiviteter minst én gang i uka i ulike sammenhenger etter morsmål. Prosent.

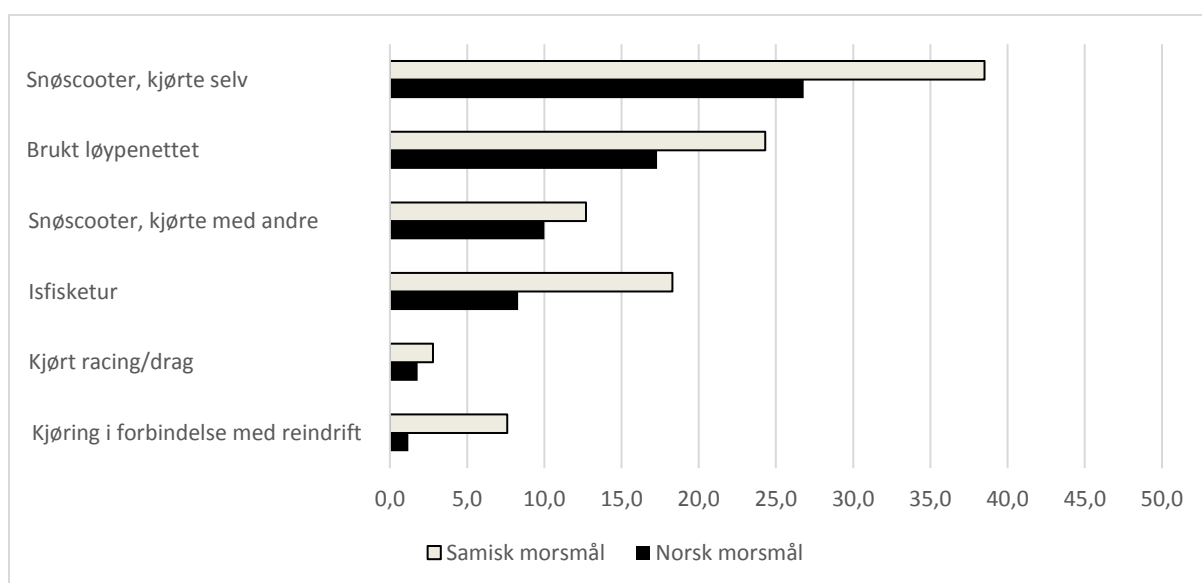
Figur 2.4 viser prosentandelen som utøver ulike friluftaktiviteter minst én gang i uka etter morsmål. Den aktiviteten som er mest utøvd, er fottur i skog, fjell og mark. Rundt 10 % av ungdommen utøver denne aktiviteten. Forskjellene er små mellom de to språkgruppene, men er allikevel statistisk utslagsgivende når det gjelder sykkelturn i terreng eller fjell og hundekjøring. Det generelle deltakelsesmønsteret er at det er en litt høyere andel blant samisktalende enn blant norsktalende ungdom som utøver disse friluftslivsaktivitetene.

Figur 2.5 Andel som utøver ulike tradisjonelle høstingsaktiviteter minst én gang i uka etter morsmål. Prosent.

Figur 2.5 viser prosentandelen som utøver tradisjonelle høstingsaktiviteter minst én gang i uka i sesongen etter morsmål. Fiske i elv og isfiske er de aktivitetene som er mest utøvd. Det er en høyere andel blant samisktalende ungdom enn blant norsktalende ungdom som utøver alle de tradisjonelle høstingsaktivitetene. Det generelle deltakelsesmønsteret er at forskjellene er statistisk utslagsgivende for alle høstingsaktivitetene.

Figur 2.6 Andel som driver snøscooterkjøring i ulike sammenhenger minst én gang i uka i ulike sammenhenger etter morsmål. Prosent.

Figur 2.6 viser prosentandel som driver snøscooterkjøring i ulike sammenhenger minst én gang i uka i sesongen etter morsmål. Figuren viser at det er en klart høyere andel blant samisktalende ungdom enn blant norsktalende ungdom som driver snøscooterkjøring. Det generelle deltakelsesmønsteret er at forskjellen er statistisk utslagsgivende for alle sammenhengene.

Generelt er det altså ikke store forskjeller mellom norsktalende og samisktalende ungdom. Forskjellen finner en først og fremst når det gjelder snøscooterkjøring og tradisjonelle høstingsaktiviteter, i og med at det er en klart høyere andel blant samisktalende enn blant norsktalende ungdom som utøver disse aktivitetene. Snøscooterkjøring er en betydelig fritidsaktivitet både blant norsk- og samiskspråklig ungdom, men er allikevel mer utøvd blant den samiskspråklige ungdommen.

2.5.1 Treningssammenheng

Tabell 2.3 viser at treningsstudio er den mest brukte treningssammenheng, men at det også er en nesten like stor andel av ungdommen som trener på egen hånd. Det er ingen signifikante forskjeller mellom norsk og samisk ungdom når det gjelder treningssammenhenger. Derimot finner vi signifikante forskjeller mellom gutter og jenter i valg av treningssammenheng. Gutter trener oftere i idrettslag, mens jenter trener oftere i treningsstudio og på egen hånd.

Tabell 2.3 Andel som trener minst én gang i uka i ulike sammenhenger etter morsmål og kjønn. Prosent.

	Morsmål		Kjønn		Alle
	Norsk	Samisk	Gutt	Jente	
Idrettslag	26,9	22,6	29,8	21,7	25,6
Treningsstudio	43,5	43,0	40,0	46,7	43,3
Annen organisert trening	9,4	8,9	8,3	10,2	9,2
På egen hånd	39,1	44,0	36,7	44,3	40,6

Tall som ikke er tatt med i tabellen, tyder på at det er større forskjeller mellom gutter og jenter blant samisktalende ungdom enn blant norsktalende ungdom når det gjelder trening i idrettslag. Blant samiske gutter er det 32 % som trener i idrettslag, mens andelen blant samiske jenter er 15 %. Kjønnforskjellen er mindre blant norsk ungdom. Blant norske ungdommer trener henholdsvis 30 % av guttene og 25 % av jentene i idrettslag.

Hvordan er oppslutningen om ulike treningssammenhenger rundt om i fylket?

Tabell 2.4 Andel som trener minst én gang i uka i ulike sammenhenger etter geografisk inndeling. Prosent.

	Kyst	Fjord	Porsanger	Indre Finnmark	Alle
Idrettslag	25,2	27,9	22,3	16,9	25,6
Treningsstudio	44,3	45,0	45,7	26,2	43,3
Annen organisert trening	9,7	9,2	11,4	4,3	9,2
På egen hånd	36,0	43,1	42,0	44,6	40,6

Tabell 2.4 tyder ikke på noen betydelig variasjon når det gjelder bruk av ulike trenings sammenhenger. Den tydeligste forskjellen gjelder bruken av treningsstudio og idrettslag, som er lavere i Indre Finnmark enn i de andre delene av fylket. Det er grunn til å anta at den lavere bruken av treningsstudio kan forklares med manglende tilgjengelighet.

2.5.2 Anleggsbruk

I Finnmark finner vi en høy anleggsdekning. I forhold til innbyggertall har Finnmark den høyeste anleggsdekningen i landet når det gjelder svømmehall, idrettshaller og fotballanlegg (Rafoss & Breivik, 2012). I hvor stor grad bruker ungdommen idrettsanleggene?

Tabell 2.5 Andel som bruker ulike idrettsanlegg minst én gang i uka etter morsmål og kjønn.

	Morsmål		Kjønn		Alle
	Norsk	Samisk	Gutt	Jente	
Fotballanlegg	18,7	17,1	26,6	10,7	18,2
Svømmehall	3,5	5,1	3,7	4,2	4,0
Alpinanlegg	3,7	3,9	4,9	2,7	3,7
Lysløype	7,6	10,5	8,0	8,9	8,5
Idrettshall	16,6	15,6	16,0	16,6	16,3
Friidrettsanlegg	3,1	4,5	4,3	2,8	3,5

Tabell 2.5 viser bruk av ulike tradisjonelle idrettsanlegg. Det er forholdsvis små forskjeller mellom norsk- og samisktalende ungdom. For anlegg som svømmehall og lysløype er andelen som bruker disse anleggstypene, litt høyere blant samisktalende ungdom enn blant norsk ungdom. Det er en betydelig kjønnsforskjell når det gjelder regelmessig bruk av fotballanlegg, mens forskjellene er små for idrettshall, svømmehaller og lysløyper. Vi ser også at det gjennomgående er en lav andel som bruker alpinanlegg, men andelen er signifikant høyere blant gutter enn blant jenter.

Hvordan fordeler bruken av idrettsanleggene seg i de ulike delene av fylket?

Tabell 2.6 Andel som bruker ulike idrettsanlegg minst én gang i uka etter geografisk inndeling. Prosent.

	Kyst	Fjord	Porsanger	Indre Finnmark	Alle
Fotballanlegg	16,6	20,3	16,1	15,3	18,2
Svømmehall	4,3	2,9	6,5	6,9	4,0
Alpinanlegg	5,0	2,9	2,4	4,5	3,7
Lysløype	6,7	9,9	4,0	13,3	8,5
Idrettshall	15,0	16,2	21,6	16,4	16,3
Friidrettsanlegg	3,2	3,8	4,0	2,7	3,5

Tabell 2.6 viser at forskjellene mellom de ulike delene av Finnmark er relativt små når det gjelder bruk av idrettsanlegg. Bruken av lysløyper ser ut å være litt høyere blant ungdom i Indre Finnmark.

2.5.3 Ungdomsaktiviteter

Det har vært en oppblomstring av nye idretter som på mange måter skiller seg fra tradisjonell, organisert idrett. Dette er aktiviteter som forbindes med ungdommelighet, selvrealisering og individualitet (M. K. Sisjord, 2009). Fremveksten av disse nye aktivitetene, som brettidretter, frikjøring på ski, elvepadling, kiting på vann og snø etc., kan kobles til ungdomskultur og en ny fritidsbevegelse. Hvor utbredt er disse aktivitetene?

Tabell 2.7 viser andelen som drev med aktiviteter som kan regnes som typiske ungdomsaktiviteter, én eller flere ganger i uka i sesongen etter morsmål og kjønn.

Tabell 2.7 Andel som utøvde ulike ungdomsaktiviteter minst én gang i uka etter morsmål og kjønn. Prosent.

	Morsmål		Kjønn		Alle
	Norsk	Samisk	Gutt	Jente	
Klatring	1,5	2,6	2,7	0,9	1,8
Kiting	0,4	1,7	1,1	0,5	0,8
Padling	0,7	1,5	1,4	0,5	1,0
Snowboard/slalåm/twintip	6,2	7,3	8,7	4,6	6,6

Det er en forholdsvis liten andel av ungdommen som driver regelmessig med disse aktivitetene. Andelen som driver med kiting, er litt høyere blant samisktalende ungdom enn blant norskstalende ungdom. Det er også kjønnsforskjeller. En litt høyere andel gutter driver med klatring og kjører snowboard, slalåm og twintip enn andelen jenter.

Tabell 2.8 Andel som utøvde ulike ungdomsaktiviteter minst én gang i uka etter geografisk inndeling. Prosent.

	Kyst	Fjord	Porsanger	Indre Finnmark	Alle
Klatring	1,1	0,4	1,7	4,4	0,8
Kiting	0,2	0,4	1,7	4,4	0,8
Padling	0,2	1,0	1,6	3,6	1,0
Snowboard/slalåm/twintip	8,2	5,0	6,5	8,6	6,6

Tabell 2.8 viser at disse ungdomsaktivitetene står litt sterkere i Indre Finnmark enn i de andre delene av Finnmark. Dette kan skyldes både at naturforholdene ligger bedre til rette for disse aktivitetene i denne delen av Finnmark, og at det her finnes aktive miljøer og anlegg for slike aktiviteter.

2.5.4 Tradisjonelle friluftslivsaktiviteter

Tabell 2.9 viser andelen som drev med ulike friluftslivsaktiviteter én eller flere ganger i uka i sesongen etter morsmål og kjønn.

Tabell 2.9 Andel som utøver ulike friluftslivsaktiviteter minst én gang i uka etter morsmål og kjønn. Prosent.

	Morsmål		Kjønn		Alle
	Norsk	Samisk	Gutt	Jente	
Fottur i skog, fjell og mark	10,5	13,7	11,4	11,5	11,5
Hundekjøring	1,0	3,0	1,4	1,9	1,6
Sykkeltur i terreng eller fjell	4,6	7,2	6,8	4,1	5,4
Skiturer i skog, fjell og mark	5,9	6,5	5,8	6,4	6,1

Den vanligste av disse friluftslivsaktivitetene er fottur i skog, fjell og mark, mens det er en forholdsvis liten andel som driver med hundekjøring. Det er gjennomgående en litt høyere andel blant samisk ungdom som driver med disse aktivitetene, enn blant norsk ungdom. Det er allikevel bare når det gjelder hundekjøring og sykling i terreng eller fjell at denne forskjellen er signifikant. Vi finner videre at sykling i terrenget og i fjellet er litt mer utbredt blant gutter enn blant jenter.

Tabell 2.10 Andel som utøver ulike friluftslivsaktiviteter minst én gang i uka etter geografisk inndeling. Prosent.

	Kyst	Fjord	Porsanger	Indre Finnmark	Alle
Fottur i skog, fjell og mark	11,0	11,0	13,0	14,9	11,5
Hundekjøring	0,6	1,2	3,3	8,0	1,6
Sykkeltur i terreng eller fjell	4,7	5,5	4,1	9,7	5,4
Skiturer i skog, fjell og mark	6,2	5,4	8,2	8,0	6,1

Tabell 2.10 viser at det er en litt høyere andel som driver hundekjøring i Indre Finnmark enn i de andre delene av Finnmark. For de andre friluftslivsaktivitetene ser vi at de utøves i omtrent like stor utstrekning i alle deler av Finnmark.

2.5.5 Høstingsaktiviteter

Tabell 2.11 viser andelen ungdom som drev med tradisjonelle høstingsaktiviteter som jakt, fiske i elv, sjøfiske, eggsanking og bærplukking én eller flere ganger i uka i sesongen.

Tabell 2.11 Andel som utøver ulike tradisjonelle høstingsaktiviteter minst én gang i uka etter morsmål og kjønn. Prosent.

	Morsmål		Kjønn		Alle
	Norsk	Samisk	Gutt	Jente	
Jakt	3,0	6,2	7,9	0,4	4,0
Fiske i elv	8,0	16,6	17,7	4,2	10,7
Sjøfiske	4,0	8,6	8,1	3,0	5,5
Isfiske	4,9	12,7	10,3	4,7	7,4
Eggsanking	0,2	2,6	0,9	1,1	1,0
Bærplukking	3,4	7,1	3,7	5,4	4,6

Det er en signifikant høyere andel blant samisktalende ungdom enn blant norsktalende ungdom som driver med de tradisjonelle høstingsaktivitetene. For tre av høstingsaktivitetene er det tydelige kjønnsforskjeller. Guttene går oftere på jakt og fisker både i elv og på isen.

Er det samisktalende ungdom bosatt i indre Finnmark som driver mest med de tradisjonelle høstingsaktivitetene?

Tabell 2.12 Andel som utøver ulike tradisjonelle høstingsaktiviteter minst én gang i uka etter geografisk inndeling. Prosent.

	Kyst	Fjord	Porsanger	Indre Finnmark	Alle
Jakt	3,0	4,0	4,0	8,6	4,0
Fiske i elv	8,3	9,5	16,3	23,7	10,7
Sjøfiske	4,7	5,4	9,7	5,2	5,5
Isfiske	5,2	7,0	15,5	11,4	7,4
Eggsanking	0,6	0,6	0,8	5,2	1,0
Bærplukking	4,1	3,7	7,9	8,8	4,6

Tabell 2.12 viser tydelige forskjeller mellom de ulike delene av Finnmark når det gjelder alle de tradisjonelle høstingsaktivitetene, bortsett fra sjøfiske. Høstingsaktivitetene utøves mer i Indre Finnmark og i Porsanger enn i de andre delene av fylket. Geografi er allikevel ikke tilstrekkelig til å forklare disse forskjellene. De multivariate analysene viser i tillegg at samisk morsmål har en selvstendig effekt når det gjelder alle disse aktivitetene, også når en kontrollerer for kjønn og geografi. Det innebærer at samisktalende ungdom utøver disse høstingsaktivitetene i større grad enn norsktalende ungdom, uavhengig av hvor de bor i fylket.

2.5.6 Snøscooterkjøring

Snøscooteren kan brukes til en rekke aktiviteter. En kan kjøre selv eller med andre. En kan kjøre tur i løypenettet eller kombinere det med andre aktiviteter, som f.eks. isfiske. I forbindelse med reindriften vil det være nødvendig med snøscooterkjøring om vinteren. Scooteren kan også brukes til nyttekjøring som å frakte ved til hytta. Vi ser også at en del bruker snøscooteren i sammenheng med sport, som racing og drag.

Tabell 2.13 viser andelen som kjører scooter i ulike sammenhenger etter etnisitet og kjønn.

Tabell 2.13 Andel som drev snøscooterkjøring i ulike sammenhenger minst én gang i uka etter morsmål og kjønn. Prosent.

	Morsmål		Kjønn		Alle
	Norsk	Samisk	Gutt	Jente	
Scootertur, kjørte selv	26,8	38,5	39,4	22,3	30,4
Scootertur, kjørte med andre	10,0	12,7	8,6	13,1	10,9
Isfisketur	8,3	18,3	13,5	9,7	11,5
Brukt løypenettet	17,3	24,3	25,6	13,8	19,5
Kjøring i forbindelse med reindrift	1,2	7,6	3,6	2,9	3,2
Kjørt racing/drag	1,8	2,8	3,4	0,9	2,1

Det er en signifikant høyere andel av samisktalende ungdom enn av norsk ungdom som kjører snøscooter regelmessig i sesongen. Dette gjelder både turkjøring, isfisketur og bruk av løypenettet. Det er en forholdsvis lav andel som bruker snøscooteren regelmessig i forbindelse med reindrift, men det er naturlig nok en signifikant høyere andel blant samisktalende ungdom enn blant norsk ungdom som bruker snøscooter i reindriften.

Det er også signifikante kjønnsforskjeller. Gutter kjører oftere selv, mens jenter kjører oftere sammen med andre. Det er en forholdsvis liten andel som kjører scooter i sportssammenheng, men det er allikevel en signifikant høyere andel blant gutter enn blant jenter som deltar i konkurranser.

Hvor i Finnmark kjøres det mest snøscooter blant ungdom?

Tabell 2.14 Andel som drev snøscooterkjøring i ulike sammenhenger minst én gang i uka etter geografisk inndeling. Prosent.

	Kyst	Fjord	Porsanger	Indre Finnmark	Alle
Scootertur, kjørte selv	24,7	29,3	44,9	48,3	30,4
Scootertur, kjørte med andre	8,9	10,8	13,7	17,7	10,9
Isfisketur	8,5	11,2	20,8	17,1	11,5
Brukt løypenettet	18,3	18,1	25,8	27,2	19,5
Kjøring i forbindelse med reindrift	1,1	2,0	6,4	16,8	3,2
Kjørt racing/drag	1,0	2,2	1,6	8,0	2,1

Tabell 2.14 viser at alle typer av snøscooteraktiviteter er utøvd mer i Indre Finnmark og Porsanger enn i de andre delene av Finnmark. Nesten halvparten av ungdommene i Indre Finnmark kjørte regelmessig snøscooter i sesongen. Det å ha samisk bakgrunn har en selvstendig effekt på det å kjøre snøscooter regelmessig i sesongen, også når en kontrollerer for kjønn og geografi. Det samme gjelder også for ungdom i Indre Finnmark og Porsanger når det handler om å dra ut på isfisketur og bruke løypenettet. Samisk bakgrunn i seg selv har liten betydning når det gjelder snøscooterkjøring i forbindelse med reindrift. Dette må ses i sammenheng med at reindriften først og fremst er knyttet til Indre Finnmark, og at de samisktalende ungdom som er bosatt i andre deler av Finnmark, i mindre grad er knyttet til reindrift.

2.5.7 Skolevei

Ungdommen ble spurt hvordan de kom seg til skolen. Aktiv skolevei vil si at ungdommene gikk eller syklet til skolen, mens passiv skolevei vil si at de tok buss eller brukte bil eller moped. Tabell 2.15 viser hvordan ungdommene kom seg til skolen på de ulike årstidene i skoleåret.

Tabell 2.15 Andel som går eller sykler til skolen hver årstid etter morsmål og kjønn. Prosent.

	Morsmål		Kjønn		Alle
	Norsk	Samisk	Gutt	Jente	
Høst	44,2	45,7	48,9	40,1	44,7
Vinter	36,2	36,4	41,5	31,2	36,3
Vår	46,4	48,7	50,7	43,7	47,2

Andelen med aktiv skolevei er naturlig nok noe lavere om vinteren enn om høsten og våren. Flertallet har allikevel en passiv skolevei uansett årstid. Det er ikke signifikante forskjeller mellom norsk og samisk ungdom når det gjelder aktiv og passiv skolevei. Derimot er det signifikante forskjeller når det gjelder kjønn. Uansett årstid er andelen gutter som har aktiv skolevei, signifikant høyere enn andelen jenter.

Tabell 2.16 Andel som går eller sykler til skolen hver årstid etter geografisk inndeling. Prosent.

	Kyst	Fjord	Porsanger	Indre Finnmark	Alle
Skolevei: Høst	54,8	34,2	68,2	35,5	44,7
Skolevei: Vinter	50,0	26,4	44,5	24,2	36,3
Skolevei: Vår	58,7	35,9	67,4	40,0	47,2

Tabell 2.16 viser at det er en høyere andel av ungdommen i kystkommunene og Porsanger enn i fjordkommunene og i Indre Finnmark som har aktiv skolevei. Gutter går mer til skolen enn jentene, og flere går om våren/høsten enn om vinteren.

2.5.8 Skjermtid

Tabell 2.17 viser andelen som har brukt minst en kveld i uka til online-spill eller sosial aktivitet på nett eller mobil.

Tabell 2.17 Andel som brukte minst én kveld i uka på skjermaktiviteter etter morsmål og kjønn. Prosent.

	Morsmål		Kjønn		Alle
	Norsk	Samisk	Gutt	Jente	
Online-spill	37,8	38,8	61,5	15,9	38,1
Sosial på nett eller mobil	87,2	87,3	85,0	89,5	87,3

Tabellen 2.17 viser at det forskjeller mellom de to typene av aktiviteter. Et stort flertall har brukt minst en kveld på å være sosial på mobil eller nett. Andelen som har brukt tid på onlinespill, er lavere, selv om denne andelen også er forholdsvis høy. Tabellen viser dessuten at onlinespill først og fremst er en gutteaktivitet. Jentene ser ut til å være litt mer sosialt aktive enn guttene, men denne forskjellen er svakere. Derimot er det ingen forskjell enten ungdommene har samisk eller norsk morsmål.

Tabell 2.18 Andel som brukte minst én kveld i uka på skjermaktiviteter etter geografisk inndeling. Prosent.

	Kyst	Fjord	Porsanger	Indre Finnmark	Alle
Online-spill	41,4	33,6	45,9	40,8	38,1
Sosial på nett eller mobil	87,6	87,1	88,7	85,4	87,3

Tabell 2.18 viser også at det blir drevet mer med online-spill i Porsanger og Indre Finnmark enn i kyst- og fjordkommunene. Den multivariate analysen viser at både geografi og kjønn har en effekt når det gjelder å drive med online-spill. Når det gjelder sosial aktivitet på nett eller mobil, er det derimot ikke geografiske forskjeller.

2.6 Generell diskusjon

I denne studien har vi sett på hva ungdom med samisk og norsk morsmål i Finnmark gjør i fritida på ulike arenaer som setter rammer for samvær og handling. Det fremgår av studien at samisk ungdom i minst like stor grad deltar på de ulike arenaene som norsk ungdom. Ser vi nærmere på deltakelsen på de fire undersøkte arenaene, finner vi at andelen samiske og norske brukere ikke skiller seg fra hverandre på hverdagsarenaen og treningsarenaen, mens vi finner markante forskjeller i aktivitetsmønsteret blant samisk- og norsktalende ungdom på friluftslivsarenaen og fritidsarenaen. Vi finner at på disse to arenaene deltar en større andel samisk ungdom i de ulike aktivitetene.

Vi finner ikke, som tidligere undersøkelser har avdekket, at det å være med på aktiviteter i regi av idrettslag er det mest vanlige på ungdomsskole og på videregående skole. Møller & Bentsen (2014, s. 88) fant at 24 prosent av elevene på videregående skole trinn 1 deltok på aktiviteter i idrettslaget fem ganger i måneden eller oftere. I Finnmark svarte 26 prosent at de trente en eller flere ganger i uka i idrettslag. Det å være med i aktiviteter i idrettslag er imidlertid ikke det mest vanlige blant ungdom i Finnmark. Vi finner at de mest benyttede treningssammenhengene er bruk av treningsstudio og trening på egen hånd. En slik deltakelse følger et mønster vi finner på landsbasis siden år 2000, hvor treningsinstituttene har overtatt som den mest benyttete organiserte treningssammenheng (Rafoss & Breivik 2012, Breivik 2013). Det betyr at den relativt uforpliktende og individualiserte treningsformen på mange måter utkonkurrerer de sosiale fellesskapene og dugnadsånden som idrettslagene representerer (Breivik 2013, s. 105).

Samisktalende ungdom deltar i like stor grad i de ulike treningssammenhengene som norsk ungdom. Fordeler vi ungdommen geografisk, finner vi at også i Indre Finnmark er treningsstudio en mer utbredt treningssammenheng enn idrettslag, selv om bruken av helsestudio er betydelig mindre enn i resten av fylket. Gutter og jenter velger imidlertid ulike treningssammenhenger. En større andel samiske og norske jenter trener i treningsstudio og på egen hånd, mens gutter trener oftere i idrettslag. Det at samisk- og norsktalende ungdom velger å trene i kommersielle og uorganiserte rammer, kan sees på som et uttrykk for fravalg av idrettslag som treningsarena, og som et uttrykk for brytningen mellom barndom og ungdom som ledd i en identitetsprosess (Pilgaard 2012). Dette kan sees på som at ungdom ønsker seg mindre styrt aktivitet med mindre press på prestasjoner.

Undersøkelsen viser at det er lavere deltakelse i idrettslag blant samisktalende jenter enn gutter. Våre data kan tyde på at deltakelsen blant jenter med samisk bakgrunn er lavere enn blant jenter med annen minoritetsbakgrunn. En kartleggingsstudie blant ungdom fra 15–19 år viser at kun 16 prosent av jenter med minoritetsbakgrunn er med i idrettslag sammenlignet med 42 prosent av jentene med majoritetsbakgrunn (Strandbu & Bakken, 2007). Andersson (2008) finner i sin studie av minoritetsungdom et tilsvarende aktivitetsmønster: at kjønnsforskjellen er større blant minoritetsungdom enn hos tilsvarende unge i majoritetsbefolkningen. Walseth (2011) forklarer den lave deltakelsen blant minoritetsjenter med ressurser i hjemmet og prestasjonspress. Forskjeller mellom gutters og jenters idrettsdeltakelse kan knyttes til prestasjonsfokus (Walseth, 2011, s. 361). Vi finner samme deltakelsesmønster blant samisktalende jenter som blant minoritetsjenter: de trener på private studio og på egen hånd utenfor den organiserte idretten og er langt mindre aktive i konkurranseidrett enn samisktalende gutter.

Fotballanlegg og idrettshaller er de mest brukte idrettsanleggene, og bruken er ikke forskjellig mellom norsktalende og samisktalende ungdom. Vi finner at andelen som bruker svømmehall og lysløype, er litt høyere blant samisktalende ungdom, og særlig er bruken høyere blant ungdom i Indre Finnmark. En sammenlikning av bruken av anleggstypene fotballanlegg, idrettshall, svømmehall og lysløype for 15–19-åringene i den norske befolkningen viser at vi finner en like stor andel samisktalende og norsktalende ungdom som bruker fotballanlegg, mens andelen samisk og norsk ungdom i Finnmark som bruker idrettshall, lysløype og svømmehall, er betydelig lavere enn for resten av landet (Rafoss & Breivik 2012, s. 81).

En nasjonal reisevaneundersøkelse viser at 62 prosent av barn under 12 år hadde aktiv skolevei (Avinor, 2012). Vi finner at ca. fire av ti sykler eller går til skolen. Videre ser vi at det er små forskjeller mellom andelen ungdommer som har en aktiv skolevei, og tid som brukes på skjermaktiviteter. Her har imidlertid geografi og kjønn en betydning. Selv om det er en lav

andel av ungdommene som har en aktiv skolevei, er det en høyere andel som har en aktiv skolevei i kystkommunene og Porsanger. Vi finner her en større andel ungdom enn barn som har en aktiv skolevei (Johansen & Ui, 2015). Vi finner små forskjeller når det gjelder skjermtid mellom samisk og norsktalende ungdom. Vi finner imidlertid klare kjønnsforskjeller. Gutter som bor i Porsanger og Indre Finnmark, bruker mer tid på online-spill enn annen ungdom.

Odden (2004) fant i sin studie, som ser på perioden 1970–2004, en tydelig tendens i retning av at ungdom forlater tradisjonelle friluftslivsaktiviteter som fotturer, skiturer, fiske og bærplukking til fordel for nye moderne aktiviteter som terrengsykling, fjellklatring, frikjøring på ski og snowboard. Ungdommens synkende deltakelse i en rekke av de tradisjonelle friluftslivsaktivitetene og oppkomsten av en rekke spesialiserte og fartsfylte aktiviteter er uttrykk for differensiering av friluftslivsfeltet. Bekrefter våre data det som Odden (2008) pekte på i sin studie, en lav oppslutning om tradisjonelle friluftslivsaktiviteter og høstingsaktiviteter og økende oppslutning om moderne aktiviteter?

Vi ser at aktiviteten fottur i fjell, skog og mark og fiske i elv er de mest utbredte aktivitetene. Andelen som driver med tradisjonelle friluftslivsaktiviteter, er gjennomgående litt høyere blant samisktalende ungdom. De ulike tradisjonelle friluftslivsaktivitetene utøves i omtrent like stor utstrekning i ulike deler av fylket. Et slikt mønster finner vi ikke blant dem som utøver høstingsaktiviteter. Samisktalende ungdom bruker i langt større grad enn norsk ungdom utmarka til høstingsaktiviteter. Det at forholdene er gode i nærområdet, og at det er mye bær å finne, trekker flere samiske ungdommer ut. Guttene går på jakt og fisker både i elv og på isen, mens jentene sanker bær. Ungdom i Indre Finnmark og Porsanger driver mer med høstingsaktiviteter enn ungdom i andre deler av fylket.

Hvor aktive ungdommer i Finnmark er i forhold til annen ungdom, er det vanskelig å svare på. Dette henger sammen med at Odden bruker som deltakelseskriteriet at man må ha utøvd en aktivitet minst en gang i løpet av de siste 12 månedene (Odden 2008, s. 50). Selv om en rekke samiske og norske ungdommer driver med spesialiserte og fartsfylte aktiviteter som kiting og snowboard, er det lite som tyder på en omfattende differensiering blant ungdom i Finnmark. Vi ser at ungdom i langt større grad utøver tradisjonelle friluftslivsaktiviteter og høstingsaktiviteter, og at vi i større grad kan karakterisere friluftslivsdeltakelse blant både norsk og samisktalende ungdom som allmenngjort.

Vi finner at bruk av utmark til snøscooterkjøring er en viktig fritidsarena for ungdom i Finnmark. En stor andel eier egen scooter. Det at 43 prosent av guttene og 29 prosent av jentene svarte at de eide egen scooter, viser at kjøretøyet inngår som en viktig del av aktivitetsbildet. Dersom man tar med seg hvor stor andel av ungdommen som har tilgang til scooter gjennom nærmeste familie, svarer 6 av 10 at de har tilgang til snøscooter (Johnsen, 2015, s. 69). Det at mange eier og har tilgang til scooter og et godt utbygd løypenett, kan forklare den store bruken av denne fritidsarenaen. Én av tre ungdommer svarte at de kjørte på scootertur. På mange måter befinner ungdommen seg mellom det lokale og globale. Både det å dra på fjellet og vidda og det å sjekke inn på treningsstudio gir mening og skaper sammenheng i fritida. Til forskjell fra bruk av treningsarena, hvor også en stor andel samisktalende ungdom deltar, finner vi at en betydelig større andel samisk ungdom enn norsk ungdom kjører snøscooter. Det kan argumenteres for at kunnskap om snøscooterkjøring er stedsspesifikk, kontekstuell og historisk, og at det er en kunnskap som er en uatskillelig del av det å bebo et område. Scooterkjøring gir på mange måter en autonomi når det gjelder fritiden. Måten ungdommen erfarer relasjoner til jevnaldrende, natur og sted, vil være avhengig av i hvor stor grad de opplever at de kan

kontrollere disse relasjonene. Gutter kjører oftest selv, mens jentene oftest kjører sammen med andre.

Sammenligner vi bruken av snøscooter i ulike deler av Finnmark, finner vi den største andelen brukere i Indre Finnmark. Her kjørte nesten halvparten av ungdommene snøscooter. Mehus (2012) argumenter utfra sine funn med at: «[...] ungdom samles for å kjøre i fjellet. Det er en aktivitet som tilhører jevnaldersosialiseringen og en nordnorsk variant av å møtes på hjørnet» (Mehus 2012, s. 4). Det at flere samiske ungdommer kjører snøscooter, kan også sees på som en måte å vedlikeholde kulturelle praksiser knyttet til bruk av utmark til høstingsaktiviteter. Dette mønsteret forsterkes ved at det er i de samiske majoritetskommunene vi finner den største andelen som bruker snøscooter for eksempel til isfiske.

I denne studien av ungdom i Finnmark har vi sett på bruk av ulike fritidsarenaer. Vi finner at det er variasjoner mellom ungdommer med samisk og norsk bakgrunn. Det generelle bildet er at samisktalende ungdom er mer aktiv enn norsktalende ungdom. Dette kan forklares med at samisktalende ungdom deltar mer på fritidsarenaen og friluftslivsarenaen. Aktivitetsmønsteret på disse to arenaene viser at det er flere markante forskjeller mellom samisktalende og norsktalende ungdom. Snøscooterkjøring og høstingsaktiviteter er viktigere handlingsarenaer for samisktalende enn norsk ungdom. Aktivitetsmønsteret på disse to arenaene viser imidlertid at kjønnsforskjeller kan forklare noe av disse variasjonene. Samisktalende gutter driver i langt større grad enn samisktalende jenter med høstingsaktiviteter og bruker hyppigere snøscooter til ulike aktiviteter. Studien viste også at det var noen markante variasjoner i bruk av fritidsarenaer blant ungdom i ulike kommuner. Samisktalende ungdom i Indre Finnmark og Porsanger skiller seg ut ved at de hyppigere kjører snøscooter og oftere drar i utmarka for å høste.

2.6.1 Forslag til videre analyser

I denne artikkelen er det presentert tall for deltakelse i fritidsaktiviteter blant samisktalende ungdom bosatt i Finnmark. I studien avdekkes det at snøscooterkjøring er en breddeaktivitet. En kartlegging av kjøremønster og bruk av utmark til ulike friluftslivsaktiviteter blant ungdom vil kunne avdekke om det er ulike kjøremønster og bruk av utmark blant samisktalende og norsktalende ungdom. Analysen kunne utvides til å gi sammenlignbare tall for voksne som utøver snøscooteraktiviteter og friluftslivsaktiviteter. En slik analyse bør i større grad også kartlegge sosiale ulikhetsdimensjoner som yrkesbakgrunn, utdanning og sosioøkonomisk status.

Referanser

- Andersson, M. (2008). *Flerfarget idrett : Nasjonalitet, migrasjon og minoritet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Avinor, J., Kystverket, Statens vegvesen (2012). *Forslag til nasjonal transportplan 2014–2023*.
- Bakken, A. (2013). *Ungdata : Nasjonale resultater 2010–2012* (NOVA-rapport 10/13). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Bjørklund, I. (2016). «Er ikke blodet mitt bra nok?» Om etniske konstruksjoner og identitetsforvaltning i Sápmi. *Nytt norsk tidsskrift*, 33(1–2), 8–20.
- Breivik, G. (2013). *Jakten på et bedre liv. Fysisk aktivitet i den norske befolkningen 1985–2011*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Brodersen, N. H., Steptoe, A., Boniface, D. R., Wardle, J., & Hillsdon, M. (2007). Trends in physical activity and sedentary behaviour in adolescence: ethnic and socioeconomic differences. *British Journal of Sports Medicine*, 41(3), 140. doi: 10.1136/bjism.2006.031138
- Eidheim, H. (1971). «When Ethnic Identity is a Social Stigma». I *Aspects of the Lappish Minority Situation* (s. 68–82). Oslo: Universitetsforlaget.
- Elling, A., & Knoppers, A. (2005). Sport, Gender and Ethnicity: Practises of Symbolic Inclusion/Exclusion. *A Multidisciplinary Research Publication*, 34(3), 257–268. doi: 10.1007/s10964-005-4311-6
- Frønes, I., Heggen, K., & Myklebust, J. O. (1997). *Livsløp i oppvekst, generasjon og sosial endring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gelman, A., & Hill, J. (2007). *Data analysis using regression and multilevel/hierarchical models* (Analytical methods for social research). Cambridge: Cambridge University Press.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press.
- Johansen, S., & Ui, T. N. a. u. (2015). På vei ut eller inn? : en studie av aktivitetsmønster, aktivitetsnivå og fysisk form blant 6-, 9- og 15-åringer i 4 samiske majoritetskommuner i Finnmark. I Tromsø: UiT Norges arktiske universitet.
- Johnsen, K. A. (2015). *Friluftsliv og snøscooterkjøring blant ungdom i Finnmark. En studie av hva ungdom i Finnmark med og uten eierskap til snøscooter deltar på av friluftslivsaktiviteter, og hva snøscootereiere bruker kjøretøyet til.* (Master), UiT Norges arktiske universitet, Alta.
- Kramvig, B. (2005). Fleksible kategorier, fleksible liv. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 02–03, 1–27.
- Krange, O., & Øia, T. (2005). *Den nye moderniteten : ungdom, individualisering, identitet og mening*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Mehus, G. (2012). *Ungdom og snøscooterkjøring i Finnmark, Nord-Troms og på Svalbard : En studie av ungdoms forhold til snøscooterkjøring, risikotaking, ulykker og uhell med foreslåtte forebyggingsstrategier.* (PhD), UiT, Det helsevitenskapelige fakultet, Tromsø.
- Møller, G., & Bentsen, A. (2014). *Ung i Region Sør – en analyse av regionale ungdatabaser* (Korus Rapport).
- Odden, A. (2004). *Ungdom og friluftsliv – tradisjon og trender*. Trondheim: Direktoratet for naturforvaltning.
- Olsen, K. (2015). *Hva er det samiske? Og hva betyr svaret for samisk institusjonsbygging og næringsutvikling?*
- Pilgaard, M. (2012). Tennagers idrætsdeltagelse i moderne hverdagsliv. *Scandinavian Sport Studies Forum*, 3, 71–95.
- Rafoss, K., & Breivik, G. (2012). *Idrett og anlegg i endring: Oppslutning om idrettsaktiviteter og bruk av idrettsanlegg i den norske befolkningen*. Oslo: Akilles.
- Samdal, O., Leversen, I., Torsheim, T., Manger, M. S., Brunborg, G. S., & Wold, B. (2009). *Helsevaner blant ungdom. En WHO-undersøkelse i flere land* (HEMIL-rapport 3/2009). Universitetet i Bergen.
- Seippel, Ø., Strandbu, Å., & Aaboen Sletten, M. (2010). *Ungdom og trening. Endringer over tid*. Oslo: NOVA.
- Sisjord, M. K. (2009). Fast-girls, babes and the invisible girls. Gender relations in snowboarding. *Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics*, 12(10), 1299–1316.
- Sisjord, M. K. (2011). Nye ungdomsidretter : bidrag til mangfold og endring av idrettsfeltet. I D. V. Hanstad, G. Breivik, H. B. Skaset & M. K. Sisjord (Red.), *Norsk idrett. Indre spenning og ytre press* (s. 87–105). Oslo: Akilles, 2011.
- Strandbu, Å., & Bakken, A. (2007). *Aktiv Oslo-ungdom : En studie av idrett, minoritetsbakgrunn og kjønn* (NOVA-rapport 2/07). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Vadheim, I. (2013). *Ung i Vestfold 2013.* (TF-Rapport).
- Walseth, K. (2011). Minoritetsjenter i idretten – status og utfordringer. I D. V. Hanstad (Red.), *Norsk idrett: Indre spenning og ytre press* (s. 355–369). Oslo: Akilles.